

BRONISŁAW K. BEDNAREK

WYPOSAŻENIE RODZINNYCH GOSPODARSTW DOMOWYCH W DOBRA TRWAŁEGO UŻYTKU

I. SFORMUŁOWANIE PROBLEMU

Zasoby dóbr trwałego użytku są jednym z dwóch, obok zasobów mieszkaniowych, elementów oceny materialnego zagospodarowania ludności¹. Gromadzone przez każde gospodarstwo domowe tworzą niezbędną infrastrukturę materialną dla wszechstronnego rozwoju jego członków, są wyrazem zamożności osiągniętej przez jednostkę lub rodzinę a także określają jej styl życia.

Pilność potrzeb posiadania przedmiotów trwałego użytkowania jest niewątpliwie różna dla poszczególnych typów gospodarstw domowych i jest zmienna w czasie, także w czasie odniesionym do trwania danego gospodarstwa. Jest oczywiste, że inne są potrzeby młodego małżeństwa po ślubie, inne małżeństwa z dziećmi dorastającymi, a jeszcze inne starszego, osamotnionego już małżeństwa. Ponieważ jednak nie wszystkie potrzeby mogą być w pełni zaspokojone, nie tylko z powodów finansowych lecz także ze względu na niedostatki naszego rynku, to należy liczyć się z tym, że stan posiadania dóbr trwałych może nie w pełni odpowiadać gradacji potrzeb rodzin znajdujących się w poszczególnych fazach rozwojowych. Jednak większość gospodarstw rodzinnych przechodzi przez podobne fazy czy etapy przemian biologicznych składające się na cykl życia rodziny (lub gospodarstwa domowego)², które stymulują określone potrzeby i zachowania.

Stosowanie zmiennej cyklu życia, interesujące i łatwe w rozważaniach teoretycznych jest mocno ograniczone w badaniach empirycznych z powodu braku odpowiednich danych źródłowych, które powinny być rezultatem badań wzdlużnych polegających na śledzeniu wybranej ko-

¹ Por. A. Luszniwicz, *Statystyka społeczna*, Warszawa 1978, s. 286.

² Przegląd różnych podejść do konstrukcji tych zmiennych podaje M. Latuch, w: *Demografia społeczno-ekonomiczna*, Warszawa 1985, s. 174 - 177. Zob. też: B. Górecki, *Kumulacja dóbr trwałego użytku w cyklu życia rodziny*, Zeszyty Naukowe UW, Seria Ekonomiczna, t. 37, s. 57 - 62.

horty gospodarstw domowych w czasie. W tej sytuacji powstała konieczność podjęcia wstępnych badań o charakterze poszukiwawczym na podstawie istniejącej dokumentacji źródłowej, jaką stanowią dane budżetów gospodarstw domowych. Ponieważ pochodzą one z próby przekrojowej, określającej stan i strukturę gospodarstw domowych w określonym momencie, toteż interesujące nas zdarzenia śledzić można jedynie pośrednio. Pośredniość ta wiąże się z symptomatycznym określeniem cyklu życia rodziny przez zmienne opisujące okres trwania związku małżeńskiego i typ rodziny biologicznej³, które może jeszcze uzupełniać wiek głowy gospodarstwa domowego. Zabieg ten pozwala w pewien sposób zdynamizować ujęcie statyczne.

W artykule prezentowane są niektóre wstępne wyniki szerszych studiów autora, związanych z gromadzeniem przez gospodarstwa domowe dóbr trwałego użytku. Ponieważ w polu uwagi znalazło się rodzinne gospodarstwo domowe⁴, a ściślej — gospodarstwo domowe rodziny biologicznej, to można je utożsamiać z rodziną. Z uwagi na to, że proces gromadzenia dóbr trwałych jest złożony i zależy od wielu czynników podjęto próbę zbadania związków pomiędzy ich zasobami a wybranym zespołem zmiennych typu demograficznego, społecznego i ekonomicznego i ustalenia hierarchii ich ważności. Na ich tle przedstawiono znaczenie zmiennych określających cykl życia rodziny, co od strony metodologicznej pozwoliło na zweryfikowanie zasadności ich uwzględniania.

II. METODA I ŹRÓDŁA

Istnieje wiele koncepcji cyklu życia rodziny, jednak większość z nich ma raczej teoretyczne znaczenie. Spośród najbardziej znanych konstrukcji chyba najlepiej do opisu zachowań gospodarstw domowych nadaje

³ Za rodzinę biologiczną uważa się tu małżeństwo bezdzietne oraz małżeństwo lub jedno z rodziców z dziećmi na utrzymaniu. Do dzieci na utrzymaniu zalicza się dzieci do 16 roku życia lub jeśli się kształcą i nie pracują — do 25 roku życia włącznie lub bez względu na wiek, jeżeli są inwalidami I lub II grupy, a kalectwo nastąpiło przed ukończeniem 16 lat., przy czym muszą być członkami badanego gospodarstwa domowego. Do dzieci na utrzymaniu nie zalicza się dzieci stale przebywających poza domem (np. w internacie); *Instrukcja dot. organizacji i sprawozdawczości z badań budżetów gospodarstw domowych metodą rotacyjną w latach 1983 -1985*, Departament Badań Społecznych, Warszawa 1983, s. 110 -111.

⁴ W pracy przyjęto definicję gospodarstwa domowego stosowaną przez GUS. Jest to pojedyncza osoba utrzymująca się samodzielnie i oddzielnie bez względu na sposób zamieszkania lub zespół osób mieszkających razem i utrzymujących się wspólnie. Dokładne określenie, w: *Instrukcja*, s. 10 -11. Zob. też: *Budżety gospodarstw domowych w 1983 r.*, Statystyka Polski, Seria: Materiały Statystyczne, Warszawa 1984, nr 25, s. XIII.

się klasyczna koncepcja cyklu życia rodziny nuklearnej⁵ stosowana przez Światową Organizację Zdrowia (WHO). Wyróżnia się w niej sześć podstawowych faz od zawarcia związku małżeńskiego do śmierci ostatniego z małżonków⁶. Ponieważ koncepcja ta opiera się na metodzie analizy kohortowej możliwość jej praktycznego wykorzystania pojawi się dopiero z chwilą przygotowania odpowiedniej bazy danych. A i wówczas powstanie nowy problem: jak stwierdzić, że rodzina w danym momencie jest w tej a nie innej fazie rozwojowej? Wydaje się więc prawdopodobne, że przyszłe koncepcje cyklu życia wykorzystywać będą dane z próby wzdłużnej i przekrojowej.

W rozważaniach do konstrukcji cyklu życia zastosowano dwie cechy, a mianowicie: okres trwania związku małżeńskiego i typ rodziny biologicznej, określony przez liczbę dzieci na utrzymaniu. Ze względu na rozpoznawczy charakter badań postanowiono przyjąć je z materiału źródłowego bez zmian. Przedstawione wyniki zaczerpnięto z obszerniejszego opracowania monograficznego⁷ zawierającego wstępne wyniki badań prowadzonych przez autora w ramach Centralnego Programu Badań Podstawowych 09.1. W opracowaniu tym korzystano z zasobów informacji o budżetach gospodarstw domowych w 1983 r. zgromadzonych w Banku Informacji o Rodzinie i Gospodarstwie Domowym przy Instytucie Cybernetyki Ekonomicznej Akademii Ekonomicznej w Poznaniu udostępnionych przez Główny Urząd Statystyczny.

O wyborze źródła zadecydowały następujące względy: 1) programy spisów powszechnych nie uwzględniają problematyki zagospodarowania materialnego ludności, natomiast badania budżetów gospodarstw domowych właśnie tą problematyką się zajmują; 2) na początku lat osiemdziesiątych zwiększono znacznie liczebność próby (do 21 600 gospodarstw); 3) w roku 1982 zaczęto stosować metodę rotacyjną, a rok 1983 był pierwszym, w którym wyniki badań budżetów uzyskano wyłącznie tą metodą. Należy zauważyć, że przy badaniu stanu zasobów dóbr wybór roku badania nie jest tak istotny jak w przypadku zakupów, ponieważ aktualny stan jest wynikiem wieloletnich starań gospodarstw domowych. Oparcie się w dalszych badaniach na materiale zebrany tą samą metodą powinno pozwolić na uchwycenie zmian w poziomie wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałe, a także na określenie tempa tych zmian.

⁵ Powszechnie przyjmuje się, że rodzina nuklearna składa się z pary małżeńskiej lub rodziców i ich niezamężnych (nieżonatych) dzieci żyjących w tym samym gospodarstwie domowym.

⁶ Por. H. Hansluka, *Umieralność a cykl życia rodziny*, Studia Demograficzne, Warszawa 1976, z. 44, s. 5.

⁷ B. K. Bednarek, *Wyposażenie w dobra trwałego użytku gospodarstw domowych w cyklu życia rodziny. Raport merytoryczny badania realizowanego w ramach zadania badawczego 09.1.4.08c CPBP 09.1.*, Instytut Cybernetyki Ekonomicznej AE w Poznaniu, maszynopis.

Ze względu na cel badania należało dokonać podziału zbiorowości gospodarstw domowych na mniejsze, w miarę jednorodne grupy. Wybór cech krytycznych wynikał niejako automatycznie z samego założenia metody badań budżetów gospodarstw domowych i celu pracy. Zgodnie z tym założeniem w badanej zbiorowości reprezentowane są cztery podstawowe społeczno-zawodowe grupy ludności⁸ poprzez gospodarstwa pracownicze, chłopskie, robotniczo-chłopskie oraz emerytów i rencistów. W celu zapewnienia większej terytorialnej i środowiskowej jednorodności grup uwzględniono klasę miejscowości (3 klasy miejskie i wieś). Dwie dalsze cechy — kryteria, tj. typ rodziny biologicznej (7 typów) i okres trwania związku małżeńskiego (4 klasy) składają się na symptomatyczne określenie cyklu życia rodziny⁹.

W badaniu uwzględniono tylko te grupy, które posiadały co najmniej trzy obserwacje. W ten sposób liczba badanych gospodarstw domowych rodzin biologicznie pełnych (z parą małżeńską) w podziale na grupy była następująca: 5528 gospodarstw pracowniczych — 72 grupy, 831 chłopskich — 21 grup, 628 robotniczo-chłopskich — 22 grupy oraz 1617 gospodarstw emerytów i rencistów — 30 grup.

Tylko najliczniejsza grupa gospodarstw pracowniczych umożliwiła dokonanie analiz w pełnym zakresie, natomiast dla pozostałych trzech społeczno-zawodowych grup ludności możliwe było dokonanie tylko częściowej analizy. W grupie gospodarstw chłopskich i robotniczo-chłopskich rozpatrywano wyłącznie gospodarstwa na wsi, a w grupie emerytów i rencistów tylko gospodarstwa małżeństw najstarszych w największych miastach i na wsi.

III. ROZKŁAD ZASOBÓW DÓBR TRWAŁEGO UŻYTKU W BADANYCH GOSPODARSTWACH DOMOWYCH

Opracowanie nie obejmuje pełnego asortymentu towarów, które powszechnie uważane są za dobra trwałego użytkowania. W rozważaniach nie uwzględniono przedmiotów trwałych zaspokajających potrzeby podstawowe ludności i dlatego niezbędnych w każdym gospodarstwie domowym, takich jak meble, odzież, obuwie czy sprzęty kuchenne. Natomiast poddano analizie zasoby tych dóbr, które chociaż nie są niezbędne w gospodarstwie domowym, to jednak spełniają wiele bardzo istotnych funkcji i związane są w większości z potrzebami wyższego rzędu. Wydaje się, że 19 rozpatrywanych w pracy dóbr trwałych (ich listę zawierają zamieszczone tablice) dość dobrze określa osiągnięty przez gospodarstwa standard, a także specyficzne aspiracje rodzin i styl ich życia. Ze względu na przeznaczenie można je podzielić na cztery grupy. A zatem znajdują

⁸ Zob. *Budżety gospodarstw*, s. IX.

⁹ B. K. Bednarek, *Wyposażenie*, s. 18.

Tabela 1

Wyposażenie badanych gospodarstw domowych w telewizory według grup społeczno-zawodowych, typu rodziny biologicznej, czasu trwania związku małżeńskiego i klasy miejscowości (w przeliczeniu na 100 gospodarstw)

Okres trwania związku małżeńskiego w latach	Telewizor kolorowy										Telewizor czarno-biały									
	małżeństwa					małżeństwa					małżeństwa					małżeństwa				
	bez dzieci	z 1 dzieć- ktem	z 2 dzieci	z 3 dzieci	z 4 i więcej dzieci	z 4 i więcej dzieci	bez dzieci	z 1 dzieć- ktem	z 2 dzieci	z 3 dzieci	z 4 i więcej dzieci	z 4 i więcej dzieci	z 1 dzieć- ktem	z 2 dzieci	z 3 dzieci	z 4 i więcej dzieci	z 1 dzieć- ktem	z 2 dzieci	z 3 dzieci	z 4 i więcej dzieci
GOSPODARSTWA PRACOWNICZE																				
miasta o liczbie ludności 100 tys. i więcej																				
do 4	14,6	10,0	16,7	—	—	68,8	84,6	88,9	—	—	—	88,9	—	—	—	—	—	—	—	—
5 - 8	22,2	22,1	18,2	9,5	0,0	61,1	82,3	85,6	100,0	—	—	85,6	100,0	—	—	—	—	—	—	100,0
9 - 15	8,3	27,0	27,0	15,6	33,3	97,2	85,4	84,0	90,6	—	—	84,0	90,6	—	—	—	—	—	—	66,7
ponad 15	17,1	14,9	31,2	22,6	0,0	91,3	92,6	79,4	83,0	—	—	79,4	83,0	—	—	—	—	—	—	100,0
miasta o liczbie ludności 20 - 100 tys.																				
do 4	10,3	7,1	7,7	—	—	82,8	88,1	96,1	—	—	—	96,1	—	—	—	—	—	—	—	—
5 - 8	20,0	14,8	7,7	3,5	0,0	80,0	88,9	92,9	96,6	—	—	92,9	96,6	—	—	—	—	—	—	100,0
9 - 15	44,4	20,5	16,7	15,0	17,2	55,6	81,8	86,8	89,4	—	—	86,8	89,4	—	—	—	—	—	—	86,2
ponad 15	14,5	14,1	29,0	15,4	14,8	91,6	89,4	85,2	88,5	—	—	85,2	88,5	—	—	—	—	—	—	85,2
miasta o liczbie ludności poniżej 20 tys.																				
do 4	12,5	3,7	0,0	—	—	75,0	94,4	100,0	—	—	—	100,0	—	—	—	—	—	—	—	—
5 - 8	0,0	22,2	9,5	0,0	—	100,0	85,2	91,9	91,3	—	—	91,9	91,3	—	—	—	—	—	—	—
9 - 15	18,8	10,0	12,0	11,3	0,0	87,5	95,0	89,5	88,7	—	—	89,5	88,7	—	—	—	—	—	—	100,0
ponad 15	6,5	7,3	12,8	12,1	0,0	97,4	95,7	93,6	87,9	—	—	93,6	87,9	—	—	—	—	—	—	84,6
Wieś																				
do 4	0,0	7,3	0,0	0,0	—	68,4	83,5	91,1	100,0	—	—	91,1	100,0	—	—	—	—	—	—	—
5 - 8	7,1	9,3	6,3	3,6	13,6	92,9	90,7	96,6	94,6	—	—	96,6	94,6	—	—	—	—	—	—	90,9
9 - 15	0,0	2,6	7,2	1,7	6,6	100,0	97,4	92,8	99,2	—	—	92,8	99,2	—	—	—	—	—	—	93,4
ponad 15	3,7	16,7	6,7	9,2	0,0	97,3	89,6	98,9	95,4	—	—	98,9	95,4	—	—	—	—	—	—	100,0
GOSPODARSTWA CHŁOPSKIE																				
do 4	0,0	6,7	0,0	—	—	90,0	93,3	90,0	—	—	—	90,0	—	—	—	—	—	—	—	—
5 - 8	0,0	0,0	11,4	0,0	0,0	100,0	66,7	91,4	100,0	—	—	91,4	100,0	—	—	—	—	—	—	100,0
9 - 15	0,0	0,0	0,0	0,0	15,4	100,0	105,3	103,2	92,7	—	—	103,2	92,7	—	—	—	—	—	—	92,3
ponad 15	3,0	5,9	0,0	17,7	4,0	84,0	91,2	96,7	88,2	—	—	96,7	88,2	—	—	—	—	—	—	100,0
GOSPODARSTWA ROBOTNICZO-CHŁOPSKIE																				
do 4	—	0,0	0,0	—	—	—	71,4	100,0	—	—	—	100,0	—	—	—	—	—	—	—	—
5 - 8	—	16,7	0,0	0,0	0,0	—	83,3	95,2	100,0	—	—	95,2	100,0	—	—	—	—	—	—	100,0
9 - 15	—	0,0	7,1	1,6	2,1	—	91,7	95,7	101,6	—	—	95,7	101,6	—	—	—	—	—	—	93,8
ponad 15	2,4	7,6	3,1	0,0	0,0	91,8	100,0	100,0	100,0	—	—	100,0	100,0	—	—	—	—	—	—	95,5

się tu przedmioty ułatwiające prowadzenie gospodarstwa domowego, artykuły związane z kulturą, nauką i rozrywką, środki transportu oraz dobra umożliwiające szeroko pojęty wypoczynek i rekreację. Jest oczywiste, że podział ten nie jest jednoznaczny, ponieważ niektóre przedmioty mogą zaspokoić więcej niż jedną potrzebę.

Poziomy nasycenia gospodarstw domowych w poszczególne dobra są zróżnicowane zarówno pomiędzy grupami funkcjonalnymi, jak i między dobrami w ramach tych grup. Są przedmioty, które powszechnie występują we wszystkich grupach gospodarstw oraz takie, które pojawiają się w gospodarstwach domowych jedynie sporadycznie i to tylko w niektórych typach. Dla tych pierwszych możliwe było dość wszechstronne przeanalizowanie związków pomiędzy ich poziomem a niektórymi cechami gospodarstw. Badana zbiorowość gospodarstw domowych pod względem zasobów dóbr trwałych jest zróżnicowana zarówno pomiędzy grupami społeczno-zawodowymi jak i wewnątrz nich¹⁰. Najwięcej dóbr trwałego użytku zgromadziły gospodarstwa pracownicze w dużych miastach, a najmniej gospodarstwa emerytów i rencistów, szczególnie na wsi. Istnieje także środowiskowe zróżnicowanie poziomów wyposażenia. Na ogół wszystkie gospodarstwa w poszczególnych grupach z większych ośrodków są lepiej wyposażone niż ich odpowiedniki z mniejszych ośrodków. Nie odnosi się to tylko do takich dóbr jak telewizor czarno-biały, pralka elektryczna i motocykl, dla których gradacja poziomów wyposażenia jest odwrotna. Są to dobra, dla których od dawna istnieją substytuty wyższej klasy. Nasuwa się tutaj wniosek, że upowszechnianie się nowego dobra trwałego w gospodarstwach domowych rozpoczyna się w grupie ludności pracowniczej¹¹ w dużych miastach i stopniowo rozszerza się na pozostałe grupy i mniejsze miejscowości. Jedną z przyczyn tego zjawiska może być to, że w dużych miastach są większe możliwości nabycia danego dobra niż w mniejszych ośrodkach.

Zaobserwowano również zróżnicowanie poziomów nasycenia gospodarstw domowych dobrami trwałymi ze względu na fazy rozwojowe rodziny. Zdecydowanie najgorzej pod tym względem prezentują się gospodarstwa najmłodsze, co zresztą jest zgodne z oczekiwaniem. W miarę zwiększania się stażu małżeńskiego wzrasta również stan zasobów trwa-

¹⁰ Poziom zasobów opisuje się często za pomocą współczynnika wyposażenia przez który rozumie się liczbę egzemplarzy danego dobra przypadającą na 100 badanych gospodarstw; por. A. Luszniwicz. *Statystyka społeczna*, s. 294. Należy zwrócić uwagę, że współczynnik wyposażenia nie jest równoważny odsetkowi gospodarstw posiadających dane dobro, ponieważ gospodarstwo może posiadać więcej niż jedną sztukę tego dobra.

¹¹ Należy jednak zwrócić uwagę na to, że w badaniach budżetów nie uczestniczą m.in. gospodarstwa osób pracujących na własny rachunek (rzemieślników, kupców, artystów) i innych wykonujących wolne zawody. Ze względu na dochody proces nabywania dóbr trwałych u tych grup ludności może rozpoczynać się też wcześniej.

Wyposażenie *badanych gospodarstw domowych* w automaty pralnicze i pralki (wirówki) elektryczne według grup społeczno-zawodowych, typu rodziny biologicznej, czasu trwania związku małżeńskiego i klasy miejscowości (w przeliczeniu na 100 gospodarstw)

Okres trwania związku małżeńskiego w latach	Automaty pralnicze					Pralki (wirówki) elektryczne				
	małżeństwa									
	bez dzieci	z 1 dzieckiem	z 2 dzieci	z 3 dzieci	z 4 i więcej dzieci	bez dzieci	z 1 dzieckiem	z 2 dzieci	z 3 dzieci	z 4 i więcej dzieci
GOSPODARSTWA PRACOWNICZE										
miasta o liczbie ludności 100 tys. i więcej										
do 4	14,9	30,0	13,9	—	—	35,4	48,2	69,4	—	—
5 - 8	55,6	45,3	38,7	33,3	0,0	44,4	55,3	63,5	76,2	100,0
9 - 15	22,2	45,5	50,9	26,6	33,3	72,2	59,5	63,8	79,7	77,8
ponad 15	24,0	46,0	47,7	34,4	12,5	78,7	62,7	63,8	71,7	93,8
miasta o liczbie ludności 20 - 100 tys.										
do 4	10,3	22,6	26,9	—	—	72,4	71,4	61,5	—	—
5 - 8	20,0	34,3	32,0	10,3	33,3	60,0	73,2	75,7	96,6	33,3
9 - 15	22,2	34,1	28,2	34,5	17,2	88,9	72,7	81,2	85,8	93,1
ponad 15	15,7	25,4	45,6	28,9	11,1	92,2	81,0	78,1	92,3	96,3
miasta o liczbie ludności poniżej 20 tys.										
do 4	25,0	24,1	22,2	—	—	62,5	63,0	66,7	—	—
5 - 8	12,5	40,7	40,5	17,4	—	87,5	85,2	68,9	87,0	—
9 - 15	31,3	32,5	19,6	26,4	19,1	68,8	87,5	94,0	94,3	76,2
ponad 15	16,9	18,8	33,3	15,2	15,4	92,2	82,6	79,5	106,1	100,0
Wieś										
do 4	0,0	21,1	15,6	0,0	—	57,9	67,9	86,7	50,0	—
5 - 8	7,1	17,3	16,0	7,3	4,6	92,9	98,7	96,1	94,6	118,2
9 - 15	0,0	20,5	28,5	8,5	9,2	90,0	94,9	91,9	100,9	98,7
ponad 15	6,4	17,7	15,7	32,3	6,4	96,3	104,2	100,0	103,1	89,4
GOSPODARSTWA CHŁOPIKSIE										
do 4	20,0	0,0	0,0	—	—	60,0	86,7	81,8	—	—
5 - 8	0,0	0,0	20,0	0,0	0,0	116,7	100,0	105,7	90,0	100,0
9 - 15	0,0	21,1	19,1	0,0	0,0	100,0	79,0	100,0	92,7	96,2
ponad 15	1,9	10,3	8,3	8,8	4,0	90,8	98,5	100,0	108,8	92,0
GOSPODARSTWA ROBOTNICZO-CHŁOPIKSIE										
do 4	—	0,0	0,0	—	—	—	71,4	50,0	—	—
5 - 8	—	0,0	7,1	0,0	0,0	—	100,0	97,6	123,5	100,0
9 - 15	—	16,7	2,9	12,5	4,2	—	83,3	104,3	98,4	100,0
ponad 15	8,2	6,1	7,8	3,4	2,3	103,5	95,5	103,1	115,3	95,5

łych dóbr konsumpcyjnych w gospodarstwach domowych, chociaż w niektórych przypadkach stan ten dla gospodarstw najstarszych jest niższy niż dla młodszych. Dla zmiennej typu rodziny biologicznej rysuje się podobna tendencja choć nie tak silnie i wyraźnie jak w przypadku okresu trwania związku małżeńskiego. Na ogół gospodarstwa z dwojgiem i trojgiem dzieci na utrzymaniu są lepiej wyposażone w dobra trwałe niż pozostałe.

Obserwowane różnice poziomów wyposażenia gospodarstw domowych w trwałe przedmioty konsumpcyjne nie są tego samego rzędu dla wszystkich dóbr. Największe zróżnicowanie występuje dla dóbr rzadkich i luksusowych¹², a znacznie mniejsze dla dóbr powszechnie znajdujących się w posiadaniu gospodarstw domowych.

W grupie przedmiotów bezpośrednio związanych z prowadzeniem gospodarstwa domowego bardzo wysokimi współczynnikami wyposażenia charakteryzują się maszyny do prania i sprzęt chłodniczy. Rozpatrując łącznie pralki elektryczne (wirówki) i automatyczne należy stwierdzić, że dla wszystkich grup gospodarstw domowych poza najmłodszymi wskaźnikami wyposażenia przekraczają liczbę 100. Niewątpliwie do tak wysokiego wskaźnika przyczyniają się wirówki, które mogą występować samodzielnie bądź wspólnie z pralką elektryczną lub nawet automatyczną. Nie ma jednak możliwości oddzielnego rozpatrywania wyposażenia w wirówki. Stąd też faktycznie współczynniki wyposażenia w maszyny do prania kształtują się na nieco niższym poziomie. Na przykładzie tych dóbr z niezwykłą wyrazistością widoczny jest mechanizm upowszechniania się nowych sprzętów w gospodarstwach domowych. Wskaźniki wyposażenia gospodarstw w pralki elektryczne i wirówki są najniższe dla ludności pracowniczej w największych miastach i stopniowo rosną wraz ze spadkiem klasy miejscowości, przyjmując największe wartości na wsi dla ludności chłopskiej i robotniczo-chłopskiej (w wielu przypadkach powyżej 100). Wartości tych wskaźników w przypadku automatów pralniczych kształtują się dokładnie odwrotnie chociaż na znacznie niższym poziomie (najwyższe zaledwie przekraczają 50). W gospodarstwach chłopskich i robotniczo-chłopskich automat pralniczy spotykany jest jeszcze stosunkowo rzadko, a w gospodarstwach emerytów i rencistów na wsi niemal nie występuje.

Cechą charakterystyczną wyposażenia gospodarstw domowych w chłodziarki i zamrażarki jest jego wyrównany poziom we wszystkich grupach społeczno-zawodowych, bliski 100 sztuk na 100 gospodarstw (poza gospodarstwami najmłodszymi). Jednak gospodarstwa chłopskie oraz emerytów i rencistów są nieco gorzej wyposażone niż pozostałe grupy. W gru-

¹² Ze względu na stopień zaspokojenia potrzeb ludności dzieli się dobra trwałe na podstawie współczynników wyposażenia na 4 klasy: pierwszej potrzeby, powszechne — współczynniki od 81 wzwyż; mniej powszechne 51 - 80; rzadkie 21 - 50, luksusowe — poniżej 21. Por. A. Luszniwicz, *Statystyka społeczna*, s. 289.

pie gospodarstw chłopskich występują też największe różnice w poziomach zasobów tych dóbr (współczynnik wyposażenia od 33,3 do 114,7).

Maszyny do szycia są dobrem mniej powszechnym niż poprzednie. Przeciętne wskaźniki wyposażenia osiągają największe wartości dla gospodarstw robotniczo-chłopskich, nieco mniejsze dla chłopskich, a najmniejsze dla gospodarstw emerytów i rencistów i gospodarstw pracowniczych. W tej ostatniej grupie gospodarstw stan zasobów maszyn do szycia jest podobny dla wszystkich klas miejscowości i wzrasta wraz z wydłużeniem się stażu małżeńskiego. Podobną tendencję można zauważyć w grupie gospodarstw robotniczo-chłopskich, gdzie wskaźnik wyposażenia waha się od 14,3 dla najmłodszych gospodarstw do 79,6 dla najstarszych. Nie obserwuje się natomiast związku pomiędzy poziomem zasobów a typem rodziny biologicznej.

W grupie dóbr trwałych związanych z kulturą, nauką i rozrywką, najczęściej spotykanym w gospodarstwie domowym jest odbiornik radiowy. Okazuje się, że radio jest w ogóle najpowszechniejszym przedmiotem trwałym spośród wszystkich rozpatrywanych. Tylko w nielicznych grupach jednorodnych gospodarstw domowych współczynniki wyposażenia są niższe od 100, natomiast w wielu przekraczają 150. Na wysoki przeciętny poziom wyposażenia wpływa fakt posiadania przez wiele gospodarstw kilku aparatów radiowych. Zróżnicowanie jest tu bardzo duże wynoszące od 0 do 7 sztuk. Najwięcej przeciętnie odbiorników radiowych posiadają gospodarstwa pracownicze, mniej chłopskie i robotniczo-chłopskie, a najmniej gospodarstwa domowe emerytów i rencistów. Dalej się zauważyć sygnalizowana już wcześniej tendencja spadku współczynników wyposażenia wraz ze zmniejszaniem się klasy miejscowości.

Innym dobrem mającym wszelkie znamiona powszechności jest telewizor. Biorąc pod uwagę odbiorniki do odbioru obrazu czarno-białego i kolorowego łącznie należy stwierdzić ogólnie wysoki poziom wyposażenia gospodarstw domowych oscylujący około 100 sztuk na 100 gospodarstw. Są jednak i takie grupy gospodarstw, głównie najmłodszych, dla których wskaźnik ten zaledwie przekracza 80. Na tle innych grup społecznych gospodarstwa chłopskie są nieco gorzej wyposażone w telewizory, natomiast gospodarstwa emerytów i rencistów w miastach niewiele ustępują pod tym względem gospodarstwom pracowniczym. Tendencja do kształtowania się współczynników wyposażenia gospodarstw domowych w telewizory czarno-białe i kolorowe jest prawie identyczna, jak w przypadku pralek elektrycznych i automatów pralniczych.

W tej samej grupie funkcjonalnej dóbr gramofon elektryczny i magnetofon spełniają zbliżone role, jednak magnetofon jako bardziej uniwersalny zdobył znacznie większą popularność. Stopień nasycenia gospodarstw domowych w te artykuły jest dla magnetofonów dwu-trzykrotnie większy niż dla gramofonów. Dla przykładu w grupie gospodarstw pracowniczych w miastach od 100 tys. mieszkańców wwyż współczyn-

nik wyposażenia w gramofony waha się od 12,5 do 43,4, a współczynnik wyposażenia w magnetofony znajduje się w przedziale od 38,8 do 91,5. W obu przypadkach następuje spadek poziomu zasobów wraz ze zmniejszaniem się miejscowości. Najlepiej w oba dobra wyposażone są gospodarstwa pracownicze w dużych miastach, najgorzej gospodarstwa chłopskie; gospodarstwa robotniczo-chłopskie nie ustępują pod tym względem gospodarstwom pracowniczym na wsi i — co jest godne podkreślenia — również gospodarstwa emerytów i rencistów dorównują gospodarstwom pracowniczym.

Aparat fotograficzny pod względem wielkości współczynników wyposażenia zajmuje pośrednie miejsce pomiędzy gramofonem elektrycznym a magnetofonem. Tendencje w kształtowaniu się tych współczynników są podobne jak w przypadku magnetofonów z tym jednak, że najmniej aparatów fotograficznych posiadają gospodarstwa emerytów i rencistów na wsi. Zaskakująco dobrze wyposażone są gospodarstwa w dużych miastach posiadające dzieci.

Przeanalizujemy jeszcze wyposażenie gospodarstw domowych w motocykle, skutery, motorowery i samochody osobowe. Dla jednoślądów sytuacja jest podobna jak w przypadku pralek elektrycznych. Widoczny jest wyraźny wzrost współczynników wyposażenia przy przechodzeniu od dużych do małych miejscowości. Jeśli w dużych miastach współczynniki są bliskie zeru, to na wsi dochodzą do 40. Najwięcej przeciętnie tych pojazdów posiadają gospodarstwa robotniczo-chłopskie, chociaż niewiele ustępują im pod tym względem gospodarstwa chłopskie jak i pracownicze. Wiąże się to niewątpliwie z dojazdami do pracy bądź urzędów. Gospodarstwa emerytów i rencistów i w mieście i na wsi są słabo wyposażone w te pojazdy.

Samochód osobowy jest dobrem bardzo drogim lecz chyba najbardziej pożądanym przez wszystkie grupy społeczno-zawodowe. Tym można tłumaczyć brak wyraźnego zróżnicowania poziomów wyposażenia zarówno ze względu na klasy miejscowości, jak też na grupy społeczno-zawodowe i w ramach tych grup. Innym wytłumaczeniem tego zjawiska może być wprowadzona możliwość wniesienia przedpłat na samochody osobowe. Jakkolwiek wydaje się, że gospodarstwa pracownicze w dużych miastach są lepiej wyposażone w samochody osobowe od pozostałych, to jednak różnice są stosunkowo małe. Gospodarstwa chłopskie i robotniczo-chłopskie tylko nieznacznie ustępują gospodarstwom pracowniczym, natomiast najmniej samochodów posiadają gospodarstwa domowe emerytów i rencistów.

Zależność pomiędzy poziomem wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałe a zmiennymi reprezentującymi cykl życia rodziny nie jest zbyt wyraźna i jednoznaczna, a w przypadku niektórych dóbr nawet trudna do stwierdzenia. Bardziej widoczny jest ten związek dla zmiennej stażu małżeńskiego. Generalnie małżeństwa najmłodsze stażem

Wyposażenie badanych gospodarstw domowych w samochody osobowe, motocykle, skutery, motorowery według grup społeczno-zawodowych, typu rodziny biologicznej, czasu trwania związku małżeńskiego i klasy miejscowości (w przeliczeniu na 100 gospodarstw)

Okres trwania związku małżeńskiego w latach	Samochody osobowe					Motocykle, skutery, motorowery				
	małżeństwa									
	bez dzieci	z 1 dzieckiem	z 2 dziećmi	z 3 dziećmi	z 4 i więcej dziećmi	bez dzieci	z 1 dzieckiem	z 2 dziećmi	z 3 dziećmi	z 4 i więcej dziećmi
GOSPODARSTWA PRACOWNICZE										
miasta o liczbie ludności 100 tys. i więcej										
do 4	18,8	20,9	30,6	—	—	10,5	9,1	2,8	—	—
5 - 8	16,7	37,0	30,4	4,8	0,0	0,0	5,0	3,3	0,0	0,0
9 - 15	33,3	42,1	44,0	25,0	22,2	0,0	2,3	2,1	0,0	0,0
ponad 15	27,4	38,5	46,2	30,2	12,5	2,3	6,2	6,5	5,7	6,3
miasta o liczbie ludności 20 - 100 tys.										
do 4	17,2	8,3	24,6	—	—	10,3	7,1	11,5	—	—
5 - 8	40,0	35,2	17,7	10,3	33,3	0,0	6,5	7,7	17,2	0,0
9 - 15	22,2	30,7	31,6	12,4	0,0	11,1	10,2	8,6	15,9	13,8
ponad 15	21,7	28,9	43,2	21,2	18,5	12,1	9,2	15,4	9,6	7,4
miasta o liczbie ludności poniżej 20 tys.										
do 4	18,8	3,7	0,0	—	—	12,5	13,0	22,2	—	—
5 - 8	0,0	25,9	32,4	13,0	—	12,5	33,3	9,5	4,4	—
9 - 15	43,8	32,5	28,6	28,3	4,8	12,5	22,5	16,5	24,5	4,8
ponad 15	23,4	23,2	34,6	12,1	15,4	29,9	23,2	23,1	18,2	7,7
Wieś										
do 4	5,3	15,6	22,2	0,0	—	21,1	17,4	33,3	25,0	—
5 - 8	21,4	28,0	28,2	30,9	18,2	14,3	33,3	28,2	40,0	31,8
9 - 15	40,0	43,6	32,6	26,3	17,1	40,0	23,1	18,6	12,7	19,7
ponad 15	17,4	29,2	38,2	40,0	6,4	15,6	18,8	21,4	23,1	29,8
GOSPODARSTWA CHŁOPIŃSKIE										
do 4	20,0	40,0	36,4	—	—	30,0	26,7	9,1	—	—
5 - 8	0,0	0,0	45,7	10,0	0,0	0,0	33,3	25,7	0,0	0,0
9 - 15	0,0	52,6	34,9	12,2	11,5	12,5	26,3	17,5	24,4	15,4
ponad 15	5,7	19,1	15,0	32,4	24,0	10,3	17,7	26,7	44,1	24,0
GOSPODARSTWA ROBOTNICZO-CHŁOPIŃSKIE										
do 4	—	0,0	33,3	—	—	—	85,7	100,0	—	—
5 - 8	—	16,7	28,6	17,7	0,0	—	66,7	35,7	11,8	0,0
9 - 15	—	33,3	22,9	21,9	12,5	—	0,0	38,6	21,9	25,0
ponad 15	17,7	19,7	15,6	18,6	0,0	7,1	33,3	28,1	27,1	22,7

Zmienne mające istotny wpływ na posiadanie dóbr trwałego
(przy poziomie

Nazwa i numer dobra trwałego		klasa miejscowości	typ rodziny biologicznej	
			okres trwania małżeństwa	
1	telewizor czarno-biały	-		+
2	telewizor kolorowy	+		
3	radio	+		+
4	gramofon elektryczny	+	-	+
5	magnetofon	+		+
6	aparat fotograficzny	+	-	+
7	pralka, wirówka elektryczna	-	+	+
8	automat pralniczy	+		
9	chłodziarka, zamrażarka	-		+
10	maszyna do szycia	+		+
11	motocykl motorower	-		
12	samochód osobowy			+
13	maszyna do pisania			-
14	kamera filmowa			
15	pianino	+		+
16	namiot	+		
17	domek letniskowy		+	
18	łódź żaglowa (motorowa)			
19	przyczepa samochodowa			

są gorzej wyposażone niż pozostałe. Dla takich dóbr jak radio, maszyny do szycia, telewizor kolorowy, gramofon i magnetofon (dla gospodarstw dziecięcych) obserwuje się wyraźny wzrost współczynników wyposażenia wraz ze zwiększaniem się stażu małżeńskiego. Związek pomiędzy typem rodziny biologicznej a poziomem wyposażenia, tam gdzie jest dostrzegalny, ma odmienny charakter. Przeważnie gospodarstwa z 1 lub 2 dziećmi są lepiej wyposażone od pozostałych. Dotyczy to takich dóbr jak radio, magnetofon, aparat fotograficzny i samochód osobowy. Natomiast dla pralki elektrycznej w miastach widoczny jest wzrost współczynników wyposażenia towarzyszący wzrostowi liczby dzieci na utrzymaniu.

W rozważaniach zrezygnowano z omawiania stanu zasobów pozostałych dóbr trwałego użytku uwzględnionych w badaniu, ponieważ zbyt mała częstość ich występowania nie dawała podstaw do wyciągnięcia uzasadnionych wniosków.

Tabela 4

użytku przez gospodarstwa domowe pracownicze
istotności $\alpha = 0,05$)

Nazwa i numer zmiennej	
wiek głowy gospodarstwa	+
grupa społeczno-zawodowa	+
wykształcenie głowy gospodarstwa	+
liczba osób w gospodarstwie	+
liczba osób czynnych zawodowo	+
wskaźnik aktywności zawodowej	+
wskaźnik utrzymujących gospodarstwo	+
wskaźnik wykształcenia	+
dochód gospodarstwa	+
dochód na osobę	+
powierzchnia użytkowa mieszkania	+
liczba izb	+
charakter mieszkania	+

IV. IDENTYFIKACJA WYBRANYCH CZYNNIKÓW WARUNKUJĄCYCH WYPOSAŻENIE GOSPODARSTW W DOBRA TRWAŁEGO UŻYTKU

Na poziom zasobów dóbr trwałych zgromadzonych przez gospodarstwa domowe wywiera wpływ wiele czynników, jednak ich siła oddziaływania nie jest jednakowa. Tradycyjnie duże znaczenie przypisuje się czynnikom ekonomicznym. W wielu opracowaniach socjologicznych podkreśla się ogromną rolę czynnika kulturotwórczego jakim jest wykształcenie, szczególnie głowy gospodarstwa. Ostatnio coraz większe znaczenie w kreowaniu zachowań gospodarstw domowych przypisuje się naturalnym procesom zachodzącym w rodzinie, których przebieg opisuje cykl życia rodziny. Na poziom zasobów przedmiotów trwałych wpływ może wywierać miejsce zamieszkania, a także warunki mieszkaniowe. Wielu

Zmienne mające istotny wpływ na posiadanie dóbr trwałego
(przy poziomie

Nazwa i numer dobra trwałego		klasa miejscowości	typ rodziny biologicznej	okres trwania małżeństwa
1	telewizor czarno-biały			+
2	telewizor kolorowy			
3	radio			
4	gramofon elektryczny			+
5	magnetofon	-		
6	aparat fotograficzny		+	
7	pralka, wirówka elektryczna		+	+
8	automat pralniczy		-	
9	chłodziarka, zamrażarka	-		+
10	maszyna do szycia			+
11	motocykl, motorower	+		
12	samochód osobowy	-	-	
13	maszyna do pisania			
14	kamera filmowa			-
15	pianino	-		
16	namiot			
17	domek letniskowy			
18	łódź żaglowa (motorowa)			
19	przyczepa samochodowa			

badaczy ogromną rolę w nabywaniu dóbr trwałych przypisuje również czynnikom psychicznym takim jak moda, gusty czy naśladownictwo.

W badaniu uwzględniono wszystkie, poza psychologicznymi, wymienione wyżej czynniki. Większość z nich była bezpośrednio dostępna w badaniu, a część została dodatkowo skonstruowana. Są to takie zmienne jak: wskaźnik aktywności zawodowej, wskaźnik liczby osób utrzymujących gospodarstwo i wskaźnik wykształcenia¹³.

We wstępnej fazie badań chodziło nie tyle o ścisłe określenie związków

¹³ Wskaźnik aktywności zawodowej określony został jako stosunek liczby osób czynnych zawodowo do liczby wszystkich członków gospodarstwa. Przez wskaźnik utrzymujących gospodarstwo rozumiemy stosunek liczby członków gospodarstwa mających jakikolwiek dochód do liczby wszystkich osób w gospodarstwie domowym. Wskaźnik wykształcenia gospodarstwa jest ilorazem sumy punktów za wykształcenie osób od 16 roku życia przez liczbę tych osób w gospodarstwie domowym.

Tabela 5

użytku przez gospodarstwa domowe chłopskie
istotności $\alpha = 0,05$)

Nazwa i numer zmiennej													
wiek głowy gospodarstwa	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
grupa społeczno-zawodowa	+												
wykształcenie głowy gospodarstwa	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
liczba osób w gospodarstwie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
liczba osób czynnych zawodowo	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
wskaźnik aktywności zawodowej	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
wskaźnik utrzymujących gospodarstwo													
wskaźnik wykształcenia	+												
dochód gospodarstwa	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
dochód na osobę	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
powierzchnia użytkowa mieszkania	+												
liczba izb	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
charakter mieszkania	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

między wybranym zespołem zmiennych a poziomem zasobów dóbr trwałych, lecz o zdobycie informacji, które z tych zmiennych najczęściej z poziomem tym są związane, jaki jest kierunek oddziaływania tych zmiennych oraz jak w tym kontekście przedstawia się oddziaływanie zmiennych cyklu życia. W tym celu zastosowano jedną z metod analizy regresji liniowej, a mianowicie procedurę eliminacji a posteriori (konkretnie metody eliminacji Backwarda)¹⁴.

W metodzie tej zakłada się istnienie liniowego związku pomiędzy zmienną Y a zmiennymi X_1, X_2, \dots, X_p określonego równaniem regresji

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_p X_p + E.$$

¹⁴ Zob. N. R. Draper, H. Smith, *Analiza regresji stosowana*, Warszawa 1973, s. 201 - 203.

Zmienne mające istotny wpływ na posiadanie dóbr trwałego
(przy poziomie

Nazwa i numer dobra trwałego				
		klasa miejscowości	typ rodziny biologicznej	okres trwania małżeństwa
1	telewizor czarno-biały			+
2	telewizor kolorowy			
3	radio			+
4	gramofon elektryczny			
5	magnetofon			+
6	aparat fotograficzny			
7	pralka, wirówka elektryczna	+		+
8	automat pralniczy			
9	chłodziarka, zamrażarka		+	
10	maszyna do szycia	-		+
11	motocykl, motorower		-	
12	samochód osobowy	-		
13	maszyna do pisania			
14	kamera filmowa			
15	pianino			+
16	namiot			
17	domek letniskowy			
18	łódź żaglowa (motorowa)			
19	przyczepa samochodowa			

Procedura polega na wyeliminowaniu tych zmiennych, które przy zadanym poziomie istotności α nie są istotne. W równaniu pozostają tylko te, przy których oceny współczynników β_i z prawdopodobieństwem $1 - \alpha$ są różne od zera. Wielkość współczynnika określa siłę oddziaływania danej zmiennej na Y , a znak wskazuje kierunek tego oddziaływania¹⁵.

Ponieważ braliśmy pod uwagę 19 dóbr trwałych, więc w każdej grupie społecznej otrzymaliśmy 19 równań regresji, łącznie 76. Na ich podstawie mogliśmy przeanalizować wpływ poszczególnych zmiennych na poziom wyposażenia gospodarstw domowych w poszczególne dobra trwałe.

¹⁵ Znak „+” oznacza, że rzeczywistemu przyrostowi zmiennej objaśniającej towarzyszy wzrost zasobów, znak „-” oznacza sytuację przeciwną.

Zmienne mające istotny wpływ na posiadanie dóbr trwałego
(przy poziomie

Nazwa i numer dobra trwałego				
		klasa miejscowości	typ rodziny biologicznej	okres trwania małżeństwa
1	telewizor czarno-biały			
2	telewizor kolorowy	+		
3	radio	+		+
4	gramofon elektryczny		-	
5	magnetofon	+	-	-
6	aparat fotograficzny	+	-	
7	pralka, wirówka elektryczna	-		
8	automat pralniczy	+		
9	chłodziarka, zamrażarka	+		
10	maszyna do szycia		-	
11	motocykl, motorower	-	-	
12	samochód osobowy	-	-	
13	maszyna do pisania			
14	kamera filmowa			
15	pianino			
16	namiot			
17	domek letniskowy			
18	łódź żaglowa (motorowa)			
19	przyczepa samochodowa			

z oczekiwaniem duże znaczenie mają zmienne związane z dochodem gospodarstwa. Wzrastające dochody sprzyjają gromadzeniu dóbr trwałych, toteż zaskakujący jest negatywny wpływ dochodów na osobę w grupie gospodarstw chłopskich. Ciekawe jest też, że w gospodarstwach pracowniczych i robotniczo-chłopskich większe znaczenie ma dochód na osobę, natomiast w gospodarstwach chłopskich i emerytów większą rolę gra dochód całkowity.

Istotny jest również dodatni wpływ klasy miejscowości, ilości izb i powierzchni użytkowej mieszkania. Warto przy tym zauważyć, że w grupie gospodarstw pracowniczych i emerytów większe znaczenie ma powierzchnia mieszkania, a wśród gospodarstw chłopskich i robotniczo-chłopskich liczba izb.

Na tle tych zmiennych znaczenie zmiennych określających cykl ży-

Tabela 7

użytku przez gospodarstwa domowe, emerytów i rencistów
istotności $\alpha = 0,05$)

Nazwa i numer zmiennej	
wiek głowy gospodarstwa	
grupa społeczno-zawodowa	
wykształcenie głowy gospodarstwa	
liczba osób w gospodarstwie	
liczba osób czynnych zawodowo	
wskaźnik aktywności zawodowej	
wskaźnik utrzymujących gospodarstwo	
wskaźnik wykształcenia	
dochód gospodarstwa	
dochód na osobę	
powierzchnia użytkowa mieszkania	
liczba izb	
charakter mieszkania	

cia rodziny jest mniejsze od spodziewanego. Wśród nich zdecydowaną przewagę nad typem rodziny biologicznej ma okres trwania związku małżeńskiego. Biorąc pod uwagę wyniki wcześniejszych badań empirycznych¹⁸ można stwierdzić, że przyjęty w pracy sposób określenia cyklu życia rodziny niezbyt dobrze oddaje zachowania ekonomiczne gospodarstw domowych i wymaga innego podejścia.

Wbrew oczekiwaniom niewielki wpływ na gromadzenie dóbr trwałych wywiera charakter zamieszkania. Zaskakująca jest również niewielka rola wskaźnika utrzymujących gospodarstwo, a także grupy społeczno-zawodowej.

¹⁶ Por. B. Górecki, *Kumulacja*, s. 57 - 62; także B. Górecki, K. Storzec, *Model konsumpcji rodziny ze szczególnym uwzględnieniem jej cyklu życia*, Rocznik IHW 1976, nr 2, s. 145.

Częstość występowania zmiennych w równaniach regresji

Zmienne	Gospodarstwa				Razem
	pracow- nicze	chłopskie	robotni- czo-chłop- skie	emerytów i rencistów	
Klasa miejscowości	13	5	4	9	31
Typ rodziny biologicznej	4	4	3	8	19
Okres trwania w małżeństwie	11	6	6	4	27
Wiek głowy gospodarstwa	5	9	7	12	33
Grupa społeczno-zawodowa	7	1	3	2	13
Wykształcenie głowy gospodarstwa	15	12	8	10	45
Liczba osób w gospodarstwie	5	4	4	3	16
Liczba osób czynnych zawodowo	9	8	4	4	25
Wskaźnik aktywności zawodowej	13	6	5	2	26
Wskaźnik utrzymujących gospodarstwo	4	2	4	3	13
Wskaźnik wykształcenia	10	5	5	7	27
Dochód gospodarstwa	5	13	6	8	32
Dochód na osobę	11	8	9	5	33
Powierzchnia użytkowa mieszkania	11	5	5	7	28
Liczba izb	6	11	9	5	31
Charakter mieszkania	4	4	8	4	20

V. WNIOSKI KOŃCOWE

Studia nad ekonomiką gospodarstwa domowego, w tym także nad jego infrastrukturą obejmującą m.in. wyposażenie w dobra trwałego użytku, nie są w naszym kraju zbyt szeroko rozwinięte. Problematyka stanu posiadania dóbr trwałych przez gospodarstwa domowe rozpatrywana jest zasadniczo w dwóch płaszczyznach. Pierwsza z nich obejmuje kontekst demograficzno-społeczny, natomiast druga dotyczy ekonomiki konsumpcji i spożycia. Nurt pierwszy zawiera sferę zagadnień rozwoju demograficznego rodziny (rozpatrywanych z punktu widzenia warunków ekonomicznych). Badania te znajdują się dopiero we wstępnej fazie i prowadzone są w ramach demografii rodziny, a więc działu nauki demografii, który nie uzyskał jeszcze statusu dyscypliny samodzielnej. Stąd też zasób twierdzeń teoretycznych opartych na rozwijających się badaniach empirycznych jest stosunkowo niewielki. Badania prowadzone są w ujęciu przekrojowym i wzdłużnym (kohortowym). W tym ostatnim przypadku obejmują one ujęcie dynamiczne zmierzając do uchwycenia pełnego cyklu życia rodziny oraz związanego z nim rozwoju gospodarstwa domowego. Drugi obszar badań, skupiający uwagę głównie na spożyciu dóbr przez tak złożoną jednostkę konsumpcyjną jaką jest rodzina, obej-

muje swym zasięgiem stan wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałe. Badania te łączone są często z badaniem rynku wewnętrznego. Dobra trwałego użytku stanowią wśród innych dóbr zaspokajających ludzkie potrzeby wyodrębniony przedmiot badań z uwagi na częstość ich nabywania oraz okres ich użytkowania. Jakkolwiek obydwie nurty badań wychodzą z odrębnych punktów wyjściowych wykazując przy tym odmienne cele poznawcze, to jednak wyniki obu uznać można za niezwykle pożyteczne.

Prezentowane rezultaty badań wiążą się z pierwszym nurtem dociekań. Są one w znacznym stopniu zbieżne z rezultatami wcześniejszych opracowań o zbliżonym charakterze¹⁷. Pozwalają one na wysnucie kilku zasadniczych wniosków.

1. Istnieje wyraźne zróżnicowanie stanu posiadania dóbr trwałych przez gospodarstwa domowe ze względu na środowisko geograficzne i społeczno-zawodowe. Dla większości dóbr stany te są wyższe w dużych aglomeracjach miejskich niż w mniejszych miejscowościach (tylko dla pralki, motocykla i telewizora czarno-białego jest odwrotnie, jednak dla tych dóbr istnieją już substytuty wyższej klasy). Istotną rolę odgrywa też niewątpliwie czynnik cywilizacyjny związany z dużymi skupiskami ludności. Nie bez znaczenia jest również lepiej rozbudowana w dużych miastach sieć handlowa stwarzająca ich mieszkańcom większe szanse zakupu poszukiwanych dóbr, szczególnie w przypadku ich niedostatku na rynku. Tezę tę wydaje się potwierdzać brak wyraźnego zróżnicowania pomiędzy miastem i wsią w zakresie wyposażenia gospodarstw domowych w samochody osobowe, które od dawna nabywać można tylko w systemie przedpłat. W ramach grup społeczno-zawodowych zdecydowanie najlepiej w dobra trwałe wyposażone są gospodarstwa pracownicze, gorzej chłopskie i robotniczo-chłopskie, a najgorzej gospodarstwa rencistów i emerytów.

2. Wśród wielu zmiennych mających związek z wyposażeniem gospodarstw domowych zdecydowanie pierwszoplanową, pozytywną rolę odgrywa wykształcenie głowy gospodarstwa domowego. Czynnik ten jest, co potwierdzają liczne badania empiryczne, wyznacznikiem różnorodnych procesów kulturotwórczych zachodzących w rodzinie. Duże znaczenie ma również wiek głowy gospodarstwa domowego, jednak jego rola nie jest tak jednoznaczna jak poprzedniego czynnika. Dla wielu dóbr, szczególnie drogich i nowoczesnych, obserwuje się spadek poziomu zasobów przy wzroście wieku głowy gospodarstwa.

3. Powszechnie duże znaczenie dla gromadzenia dóbr trwałych przypisuje się dochodom, co znalazło potwierdzenie również w naszym badaniu. Okazuje się, że należy uwzględniać zarówno dochód całkowity

¹⁷ Zob. m.in. *Rynkowe uwarunkowania zamiarów zakupu dóbr przemysłowych*, pod red. J. Garczarczyka, Poznań 1983.

gospodarstwa, jak również dochód na osobę, ponieważ w pewnych grupach gospodarstw większe znaczenie ma dochód gospodarstwa, a w innych dochód na osobę.

4. Z dwóch zmiennych określających w sposób symptomatyczny cykl życia rodziny zdecydowanie większą rolę odgrywa okres trwania związku małżeńskiego. Z jednej strony większe znaczenie tej zmiennej związane jest ze wzrostem dochodu w kolejnych okresach małżeństwa, z drugiej zaś mniejsze znaczenie typu rodziny biologicznej może wynikać stąd, że występująca w materiale źródłowym dzietność jest dzietnością ekonomiczną, a nie rzeczywistą. Zmienne te nie pozwoliły na jednoznaczne wydzielenie faz cyklu życia rodziny. Nasuwa się spostrzeżenie, że zmienne te mogą posłużyć do określenia cyklu, jednak należy je zespolić w jedną zmienną dołączając jeszcze wiek głowy gospodarstwa domowego.

5. Wydawać by się mogło, że sposób dysponowania mieszkaniem wyrażony poprzez charakter zamieszkania wywiera zasadniczy wpływ na stan posiadania dóbr trwałych. Okazało się jednak, że w porównaniu z liczbą izb czy powierzchnią mieszkania ma on raczej znikome znaczenie.

Ograniczoność dostępnych źródeł informacji nie pozwoliła na uchwycenie wielu uwarunkowań tworzenia się infrastruktury mieszkaniowej gospodarstw domowych. Tym niemniej ustalone prawidłowości traktowane być mogą jako przyczynek do badań nad zmiennością statusu ekonomicznego gospodarstw rodzinnych. Wyniki opracowania należy traktować jako wstępny etap, który dostarczył pewnych przesłanek tak poznawczych jak i metodologicznych dla rozwijania dalszych studiów w tym kierunku.

DURABLE GOODS IN FAMILY HOUSEHOLD

Summary

The article presents the results of research conducted by the Statistics and Demography Department of the Academy of Economics in Poznań on the variability of level of durable goods in family households. The research was based on household budget data gathered by the Chief Statistical Office. The research showed that in the 1980s in Poland there appears the diversification among households as to the number of durable goods. Relatively best equipped are employee households, worse — peasant and peasant-worker households, and the worst — retired persons households. Also spatial diversification in that respect can be observed.

The author also attempts to identify the selected factors conditioning the number of durable goods in family households. It was carried out by means of one of linear regression methods (a *posteriori* elimination procedure). It made it possible to discover numerous demographic and economic regularities in that respect.